

████████████████████

LA CREACIÓ I GESTIÓ D'UN SISTEMA
DE PARCS METROPOLITANS

MARIÀ MARTÍ

Biòleg. Director-gerent del Patronat Metropolità del Parc de Collserola

SUMARI

1. Els espais naturals en un àmbit urbà particularment dens

2. El valor dels espais naturals: elements de qualitat ambiental, biològica i cultural

3. Les accions per a la recuperació i el desenvolupament dels espais naturals

4. Els grans espais naturals de l'àrea metropolitana de Barcelona i la seva gestió

ABSTRACT

Per imperatius d'ordre biològic, cultural, econòmic i social, la salvaguarda i la gestió eficaç dels espais naturals ha de ser un element essencial en el planejament territorial. Això és particularment cert en àrees urbanes que, com la de Barcelona, són molt denses i en les quals el medi natural està sotmès a pressions molt intenses. Un dels elements clau per aquesta política és la recuperació i preservació dels grans espais naturals, que en l'àmbit de l'àrea metropolitana de Barcelona són els següents: la Serra de Collserola, la Serralada de Marina, Garraf, el Delta del Llobregat, els rius Llobregat i Besòs i la franja costanera. Són aquests uns espais naturals o seminaturals que cal protegir especialment i potenciar tot assegurant-ne la rehabilitació, protecció, continuïtat i connexió. Per això és peremptòria l'elaboració de plans específics de protecció i la constitució d'organismes gestors en cada espai, amb la participació dels municipis afectats, l'AMB i la Diputació de Barcelona. Dels espais esmentats només dos (Collserola i Garraf) tenen normes aprovades i organismes de gestió d'aquest tipus. Caldria estendre aquest model a la resta i, finalment, establir algun tipus d'organisme que vinculi tots aquests parcs metropolitans i encara d'altres. Només així serà possible desenvolupar una política de directrius comunes que permeti una gestió de parcs naturals des de la perspectiva metropolitana i catalana.

Por imperativos de orden biológico, cultural, económico y social, la salvaguarda i la gestión eficaz de los espacios naturales ha de ser un elemento esencial en el planeamiento territorial. Esto es particularmente cierto en áreas urbanas que, como la de Barcelona, son muy densas y en las que el medio natural está sometido a presiones muy intensas. Uno de los elementos clave para esta política es la recuperación y preservación de los grandes espacios naturales que, en el ámbito del área metropolitana de Barcelona, son los siguientes: la Sierra de Collserola, la Sierra de Marina, Garraf, el Delta del Llobregat, los ríos Llobregat y Besòs y la franja costera. Son éstos unos espacios naturales o seminaturales que deben ser especialmente protegidos y potenciados, asegurando su rehabilitación, protección, continuidad y conexión. Para ello, es perentoria la elaboración de planes específicos de protección y la constitución de organismos gestores en cada espacio, con la participación de los municipios afectados, la AMB y la Diputación de Barcelona. De los grandes espacios mencionados, sólo dos (Collserola y Garraf) tienen normas aprobadas y órganos de gestión de este tipo. Se debe extender este modelo al resto y, finalmente, establecer algún tipo de organismo que vincule todos estos parques metropolitanos y aún otros. Sólo así será posible desarrollar una política de directrices comunes que permita una gestión de los parques naturales desde la perspectiva metropolitana y catalana.

En raison des impératifs d'ordre biologique, culturel, économique et social, la sauvegarde et la gestion efficace des espaces naturels doivent être des éléments essentiels dans l'aménagement territorial. Ceci est particulièrement vrai dans les aires urbaines qui, comme celle de Barcelona, sont très denses et dans lesquelles l'environnement est soumis à des pressions très intenses. Un des éléments clé pour cette politique est la récupération et la préservation des grands espaces naturels qui, dans le cadre de l'aire métropolitaine de Barcelona, sont les suivants: le Massif de Collserola, la chaîne Marine, le Garraf, l'estuaire du Llobregat, les rivières du Llobregat et du Besòs et la frange côtière. Ceux-ci sont des espaces naturels et semi-naturels qui doivent être spécialement protégés afin de les renforcer tout en assurant leur réhabilitation, leur protection, leur continuité et leur connection. Pour cela il est péremptoire d'élaborer des plans spécifiques de protection et la constitution d'organismes de gestion dans chaque espace, avec la participation des municipalités concernées de l'AMB et de la Diputació de Barcelona. De ces grandes espaces, seulement deux (Collserola et Garraf) ont une réglementation approuvée et un organe de gestion comme ceux qui sont décrits ci-dessus. On devrait appliquer ce modèle à tous les espaces indiqués et, finalement il faudrait établir un organisme qui coordonne tous ces parcs métropolitains et encore d'autres. C'est l'unique façon de développer une politique commune qui permettra une gestion des parcs naturels avec une perspective métropolitaine et catalane.

LA CREACIÓ I GESTIÓ D'UN SISTEMA DE PARCS METROPOLITANS

1. Els espais naturals en un àmbit urbà particularment dens

Una de les característiques que podríem ressaltar de l'entorn urbà del nostre àmbit metropolità és l'existència d'una densitat d'urbanització i edificació molt elevades contrastant amb una reduïda presència d'espais verds, malgrat que en els darrers anys n'hi ha hagut un creixement progressiu. Aquesta tendència de creixement encara continua.

Els espais verds, o el que tradicionalment s'ha anomenat zones verdes urbanes (parcs ajardinats), constitueixen des de fa molt de temps un element de valoració urbanística i han esdevingut fins i tot un factor de promoció i d'incidència especulativa, tant per la seva repercussió en el preu del sòl com en el preu de les superfícies construïdes. La raó bàsica és que, en general, aquestes zones verdes aporten al ciutadà una sensació positiva estètica, anímica, de possibilitats de lleure, etc., per la qual cosa la proximitat física per poder-ne gaudir esdevé un element de valorització. Per això cada vegada més són reclamades les zones verdes, i la mitjana de superfície de zona verda per habitant reflecteix un índex de qualitat urbana, de qualitat de vida.

La impregnació de la societat amb la nova cultura mediambiental, que més que nova és retrobada, fa que el ciutadà vagi més enllà i reclami la necessitat d'estar cada vegada més a prop de la natura i sigui més conscient al mateix temps que el contacte amb la natura és un bé important i necessari.

2. El valor dels espais naturals: elements de qualitat ambiental, biològica i cultural

Els espais naturals en grans àrees molt humanitzades i densament poblades, com una àrea metropolitana com la nostra, posseeixen un valor estratègic tant com a element de qualitat ambiental com també biològic i cultural.

Pel que fa referència a la qualitat ambiental, els espais naturals representen espais de diversitat biològica que permeten l'existència d'espècies ani-

mals i vegetals tot configurant ecosistemes propis de l'àmbit biogeogràfic en el qual estan compresos. El seu valor rau, entre d'altres, en el fet de ser espais naturals discontinus territorialment, ja que estan envoltats, majoritàriament, per trames urbanes de caire eminentment artificial, que formen illes de diversitat biològica. El microclima que s'hi forma, la configuració estètica i de l'espai, els colors, les olors, la presència d'espècies i de processos naturals, constitueixen factors de qualitat per a les persones i per a la ciutat en general. Al mateix temps, són una mostra real del que és el territori no alterat, i esdevenen així mateix un factor d'identitat cultural.

Per aquestes raons, la gestió eficaç i salvaguarda dels medis naturals com a recursos de qualitat de vida ha de ser un element més dins de la planificació territorial, i és un dels reptes principals que han d'encarar les societats industrialitzades, no solament per motius de tipus científic o cultural, sinó per raons econòmiques i socials. De la conservació i bona gestió d'aquests recursos depèn la qualitat ambiental, i aquest element influeix en crear un entorn social equilibrat i de benestar que afavoreix un millor desenvolupament econòmic.

Quan els sistemes naturals es barregen amb aglomeracions urbanes, la gestió correcta dels primers és encara més essencial per mantenir la qualitat ambiental de la ciutat. Els processos naturals penetren a la ciutat, estableixen lligams entre la ciutat, l'aire, la terra, l'aigua i els organismes que hi resideixen, o els del seu voltant. Són recursos poderosos per desenvolupar regions metropolitanes més habitables.

La Conferència Cimera de la Terra, celebrada a Rio de Janeiro l'any 1992, ha llençat un crit d'alerta per lluitar pel manteniment de la diversitat biològica o, el que és el mateix, contra la desaparició d'espècies, normalment conseqüència directa de la desaparició dels seus hàbitats. En aquest context i per la seva capacitat d'actuació i el seu poder econòmic, polític i social, les ciutats poden i s'han de comprometre en l'establiment d'àrees protegides

com a garantia i necessitat per combatre les reduccions futures de la diversitat. Preservar la diversitat biològica significa mantenir la diversitat genètica. Aquesta existència de mosaics en forma d'illes naturals protegides faciliten la supervivència de moltes espècies i que puguin sobreviure i/o evolucionar positivament davant de possibles canvis ambientals. Com més reduïdes siguin les poblacions, hi haurà menys variabilitat i per tant més possibilitats de desaparició. En el cas dels espais naturals enclavats en àrees metropolitanes, són molt susceptibles de patir modificacions o destrucció d'hàbitats per les activitats humanes, ja sigui pressió cinegètica, hiperfreqüentació, acumulació de residus, incidència de contaminants, activitats extractives, implantació d'infraestructures, etc.

Inserit en aquesta mateixa proposta de salvaguarda d'espais naturals o rurals, cal considerar un altre factor molt important, com és la preservació del patrimoni històrico-arquitectònic en el seu propi entorn natural, que, quan fem referència al patrimoni antic, dóna la coincidència que està generalment molt integrat al seu entorn físic; la seva dimensió cultural, per tant, és netament superior.

Els espais naturals metropolitanos ofereixen, així mateix, noves oportunitats per al lleure. Un lleure ensamblat en un medi físic i un entorn natural, com pugui ésser el picnic, la passejada, el trobament d'indrets tranquils, l'excursionisme o la pràctica d'altres esports respectuosos amb el medi. Aquesta mena de pràctica d'activitats de lleure permet promoure actituds perceptuals educatives, ja que facilita el coneixement d'ocells, plantes, flors, arbres, roques, valls; en definitiva, identificar i interpretar el paisatge.

3. Les accions per a la recuperació i el desenvolupament dels espais naturals

La concepció de recuperar els espais naturals ha d'anar de forma paral·lela i sincrònica a les actuacions de desenvolupament, ja que avui difícilment es poden justificar unes pautes de desenvolupament salvatges que generin unes condicions de

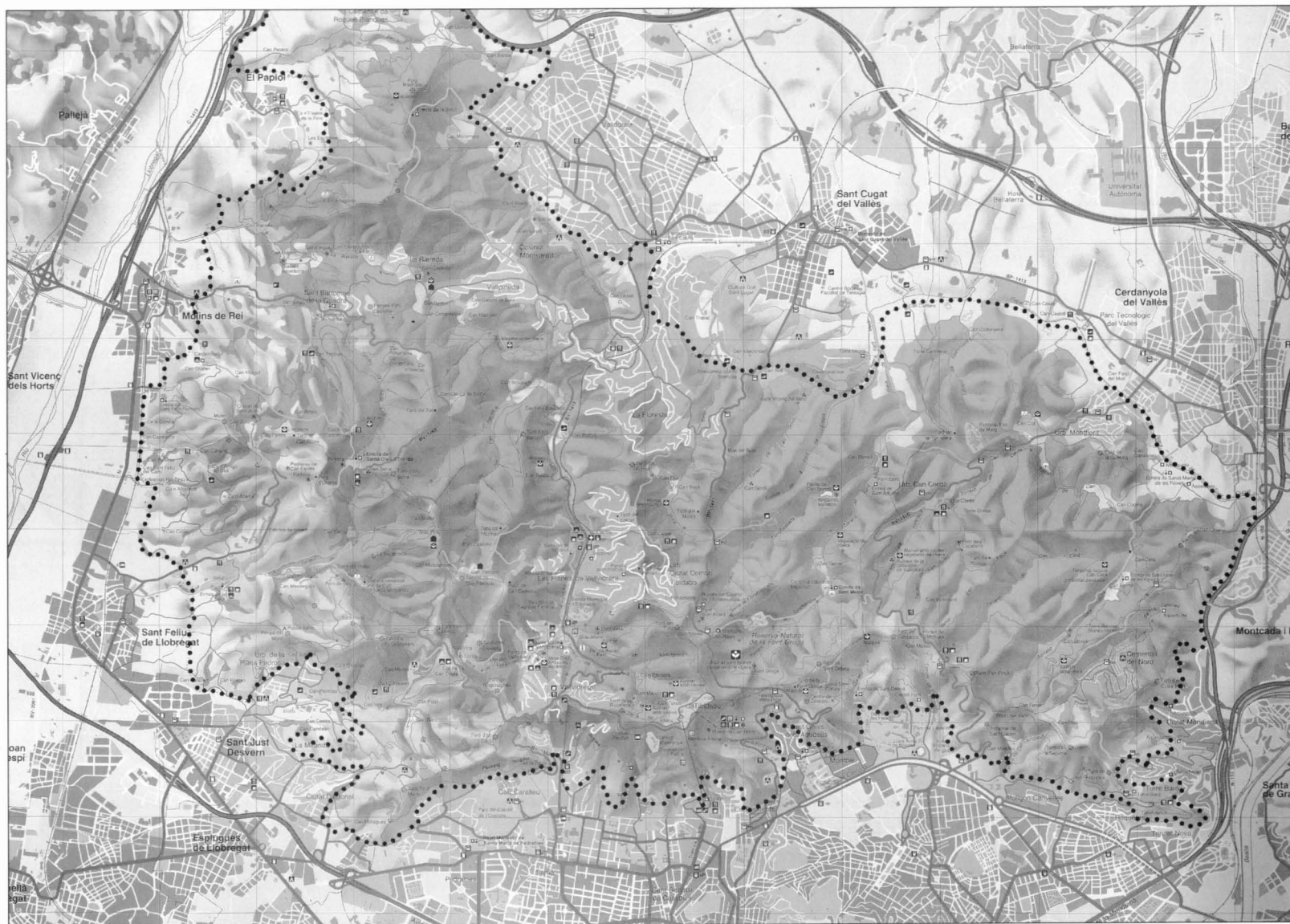
vida, tant laborals com residencials, artificioses i antinaturals. Cal per tant harmonitzar la intervenció infraestructural i el progrés urbanístic amb la preservació i regeneració dels espais naturals, afavorint una accessibilitat compatible, convertint-los en espais de trobada, de comprensió i realització col·lectiva. És per tant necessari fer adequacions per a l'ús públic, que possibilitin llargs itineraris de passeig o lleure que representin una mínima actuació i impacte sobre el terreny.

Cal potenciar la continuïtat dels espais naturals o seminaturals; tenint en compte la importància de conservar les explotacions agrícoles com a un element del mosaic de paisatge estructurador del territori, i com a valor cultural i biològic. A més a més, les activitats agrícoles són un element decisiu de manteniment de bona part de la fauna salvatge.

És del tot necessari planificar el territori incorporant com a elements d'actuació el que anomenem corredors biològics; és a dir, espais naturals o seminaturals que enllacen o pretenen enllaçar al màxim els espais naturals de major importància, de manera que determinades espècies tant animals com vegetals puguin tenir una àrea de distribució dins l'àmbit metropolità tan gran com sigui possible.

Dins d'aquesta lògica d'actuació, esdevé molt important que l'execució d'obres d'infraestructura siguin tan integrades com es pugui i el mínimament impactants: murs de contenció, línies elèctriques, instal·lacions de telecomunicacions, canalitzacions, xarxes viàries, etc. El gran perill per a les àrees naturals encara existents és que des d'alguns àmbits de les administracions són observades com a grans espais lliures en els quals resulta més fàcil situar-les infraestructures que els nuclis urbans escupen de forma centrífuga, com per exemple les viàries, que quasi sempre estan en expansió. Així doncs, són observades en moltes ocasions pels planificadors com a reserves de sòl, o si més no com els àmbits territorials més fàcils d'intervenir i amb menys cost. Cal una voluntat

Figura 1. Delimitació del Parc Natural de la Serra de Collserola

molt decidida per evitar aquestes decisions i un gran convenciment de la vàlua del component mediambiental per tal de trobar opcions alternatives que, per ser molt menys impactants, són molt més costoses.

Cal també compaginar en àrees verdes pròpiament urbanes l'establiment de petits espais naturals o seminaturals que, tenint únicament un paper d'entorn paisatgístic envers el ciutadà, poden jugar un paper ecològic i de suport d'espècies autòctones molt important. A més a més, aquesta proposta permet una gestió d'espais molt més barata, ja que es tracta de sistemes seminaturals autòctons, no ha d'obligar a intervenir de forma continuada, com passa en els espais concebuts com a jardí artificial.

4. Els grans espais naturals de l'àrea metropolitana de Barcelona i la seva gestió

Així doncs, dins l'àrea metropolitana de Barcelona podem observar que es disposa encara de grans unitats territorials que hom pot considerar com a

naturals o seminaturals, conservades en bon estat o potencialment recuperables si estan en mal estat. Aquestes àrees són: la Serra de Collserola, la Serra de Marina, la Serra del Garraf, el Delta del Llobregat, el riu Llobregat, el riu Besòs, els espais agrícoles esparsos i la franja costanera. Cal també considerar els parcs urbans de mitjana o gran extensió, com puguin ser la muntanya de Montjuïc de Barcelona, la Muntanyeta de Sant Boi, Can Zam a Santa Coloma de Gramenet, com a components d'un mosaic intersticial imbricat dins d'un continu urbà, que pugui tenir un paper de component de diversitat i pugui exercir un paper de pont o enllaç amb els sistemes naturals pròpiament dits, abans esmentats.

És necessari tendir cap a la formació de corredors biològics a les àrees urbanes existents i aplicar aquest criteri en els nous processos urbanitzadors. En aquest sentit, la recuperació ambiental dels rius Llobregat i Besòs, i especialment els hàbitats situats a les seves marges, poden desenvolupar de manera extraordinària aquest paper de corredor biològic. Per tant, la recuperació de la

Figura 2. Delimitació del Parc Natural del Garraf

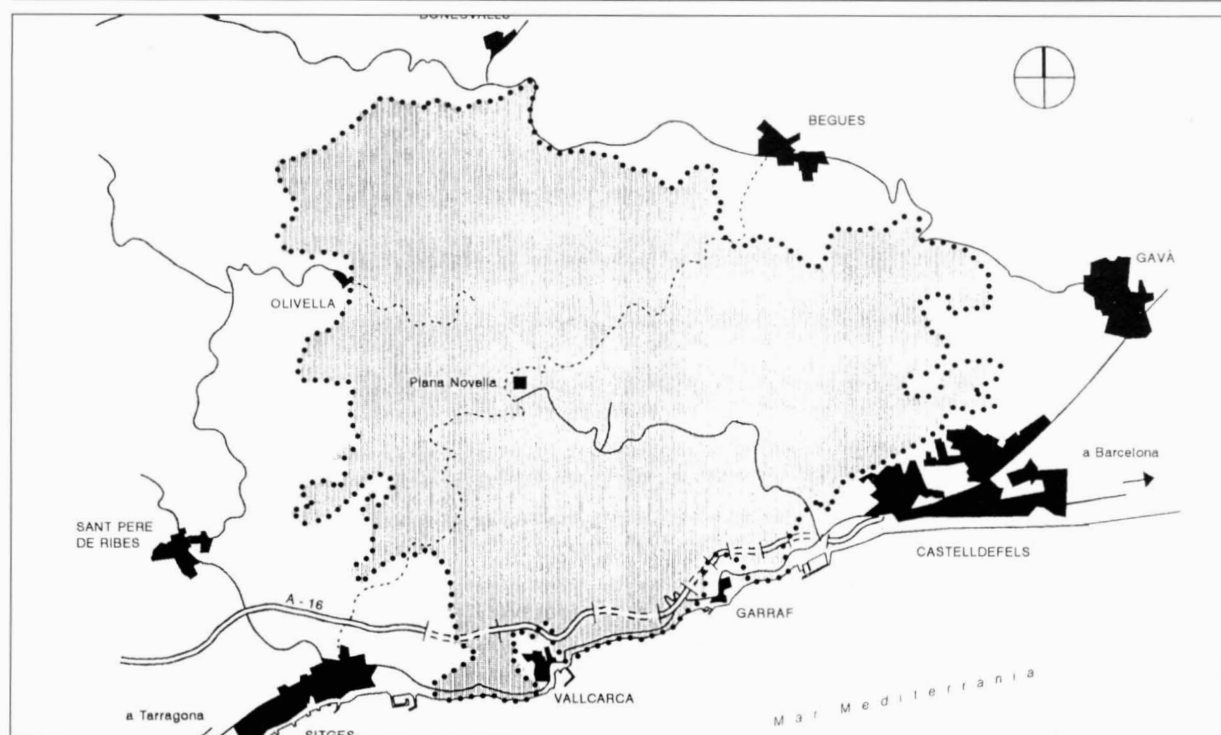

Figura 3. Delimitació de la proposta del Pla Especial de la Serralada de Marina (sector PGM)

qualitat ambiental de l'aigua d'aquests rius té una importància estratègica per a la planificació de l'acció territorial que es refereix a la política d'espais naturals.

A part dels espais naturals vinculats a les tres serres, en els quals els criteris a aplicar semblen estar més clars, cal fer especial esment a l'agricultura, des de fa anys en clara regressió, vers la qual caldria aplicar una política de preservació, tant pel seu valor mediambiental com cultural. Finalment,

cal referir-se a la franja costanera, espai que cal considerar com el més artificial i que juga, en els àmbits no ocupats per activitats portuàries comercials, un paper eminentment lúdic al qual no se li pot aplicar una projecció d'espai natural. Malgrat això, encara és possible preservar algun tram de platja com a espai natural, vinculat als sistemes humits de la Ricarda, el Remolar, la Murtra.

Contrastant la realitat territorial amb la gestió que es porta a terme ens adonarem que dels tres

grans espais muntanyosos esmentats abans, només dos d'ells tenen establerts un pla i un òrgan de gestió: la Serra de Collserola i el Massís del Garraf-Ordal (figures 1 i 2).

En el cas de Collserola, existeix un Pla Especial de Protecció endegat des de les institucions metropolitanas, amb un patronat rector essencialment constituït pels representants dels municipis de l'àmbit territorial de la Serra, de l'AMB i un membre de la Diputació de Barcelona. En el cas del Garraf-Ordal, es tracta d'un parc de la Diputació de Barcelona que supera l'àmbit territorial metropolitana, però que integra totalment la franja metropolitana. Aquest parc disposa d'un consell rector compost per representants dels municipis i un membre de l'AMB.

Pel que fa referència a la Serra de Marina (figura 3), dins de l'àmbit metropolitana, des de fa temps està congelada la constitució d'un consorci integrat per l'AMB i la Diputació de Barcelona. Per tant, a la pràctica, no hi ha cap òrgan de gestió *ad hoc* que regeixi aquest espai, ni tampoc cap pla especial de protecció.

Quant al Delta del Llobregat, només el Remolar i la Ricarda han estat declarats reserva natural per la Generalitat, però actualment no estan com a tals, ja que un recurs contenciós ha fallat en contra de les esmentades reserves. Pel que fa a la resta del Delta, com els espais fluvials, no hi ha cap pla ni òrgan gestor de protecció.

Com a propostes de futur i basant-nos en experiències reïxides com la de Collserola o la del Garraf, l'alternativa passaria per delimitar estrictament els

espais que han de rebre un tractament de protecció adequat, com són:

- Serra de Marina (ja està delimitat).
- Espai fluvial del Besòs.
- Espai fluvial del Llobregat.
- Delta del Llobregat.

Posteriorment seria necessari desenvolupar senzilles plans especials de protecció, i finalment constituir patronats o similars com a òrgans de gestió, que integressin els representants dels municipis afectats així com de l'AMB i de la Diputació de Barcelona, a imatge i semblança de Collserola.

Aquest procés hauria de comportar una participació molt decidida de les administracions municipals, en el sentit esmentat de dirigir la preservació dels espais naturals immediats i dins del propi terme, la qual cosa s'hauria de traduir en una aportació de recursos.

L'estat actual dels entorns dels rius i els catastròfics incendis de l'estiu de 1994 a la Serra de Marina ens demostren la necessitat de crear plans especials de protecció i òrgans gestors que permetin anar actuant.

Finalment, un cop conclòs aquest procés, caldria crear un organisme que vinculés tots aquests parcs metropolitanos i d'altres que puguin incorporar-se, amb representants de cadascun d'ells; és a dir, un mena de consell o comissió per tal de dur a terme una política de directrius comunes que permetessin homogeneïtzar una gestió de parcs naturals des de la perspectiva i les òptiques de gestió metropolitanes, inserides així mateix en les perspectives del conjunt del territori català.